

Тарасенко І. О.,
адвокат, керівник адвокатського бюро
«Тарасенко і Партнери»
(м. Харків)
Логінова М. В.,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У цивільному законодавстві для забезпечення виконання зобов'язань встановлено певний набір юридичних способів. За загальним правилом, забезпечення виконання зобов'язань – це додаткові заходи, покликані гарантувати інтереси кредитора у разі порушення обов'язків з боку боржника [1]. Особливої уваги потребує аналіз концепцій, за якими способи забезпечення виконання зобов'язань значною мірою ототожнюються із заходами оперативного захисту порушеного суб'єктивного права особи. Втім, позаяк даний підхід є достатньо поширеним в науці, виходячи, передовсім, із констатації спорідненості заходів цивільно-правової відповідальності, до яких прийнято відносити і оперативні захисні вчинки управленої особи [2], та способів забезпечення виконання зобов'язань, питання продовжує залишатися актуальним. У науковій літературі спостерігається досить часте змішування засобів відповідальності, оперативного впливу на порушника та способів забезпечення виконання. Пояснюється така оцінка переважно тим, що всі вказані способи реагування реалізуються, задіюються, «спрацьовують» лише внаслідок правопорушення – невиконання боржником свого обов'язку належним чином.

Поняття «забезпечення виконання зобов'язань» не має легального визначення. Це спричинило велику кількість спроб дати характеристику цьому поняттю через істотні ознаки. Деякі науковці визначають цей термін через виключний перелік видів [2].

Публічно-правові засоби забезпечення виконання зобов'язань маючи імперативний характер, направлені на закріплення чіткого механізму та умов здійснення запозичень з метою недопущення створення ситуації неспроможності органів місцевого самоврядування виконати свої зобов'язання

У частині 1 статті 546 Цивільного кодексу України наведено такі види забезпечення виконання зобов'язань: порука, гарантія, застава, неустойка, завдаток, притримання, право довірчої власності, однак цей перелік не є повним, оскільки 2 частиною цієї ж статті визначено, що договором чи законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання [3].

У Цивільному кодексі України зазначається, що порука – це вид забезпечення, відповідно до якого поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. У випадку гарантії інтерес кредитора гарантується залучення третьої особи. Порука відрізняється від гарантії тим, що Цивільний кодекс не встановлює обмеження щодо можливості надання поруки тільки банками, а також те, що порука залежить від припинення або недійсності основного зобов'язання.

Згідно з Законом України «Про заставу», поняття «застава» визначається як спосіб забезпечення зобов'язань. Вона може виникнути на підставі договору, рішення суду чи закону та має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання. Предметом застави є майно та немайнові цінності. Не є предметом застави культурні цінності чи об'єкти державної власності тощо.

Неустойка – найбільш поширений спосіб забезпечення виконання зобов'язання. Він відомий дуже давно, ще за часів царя Хамурапі. У статті 549 Цивільного кодексу України поняття «неустойка» визначено, як «грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання». Також цей термін можна знайти у статтях Господарського кодексу України [3].

Неустойка проявляється у двох різновидах – штраф і пеня (ст. 549 ЦКУ) [3]. Остання має певні особливості щодо темпоральних вимірів порядку обчислення, нарахування та стягнення даного виду неустойки. Оскільки неустойка «спрацьовує» лише після правопорушення, котре проявляється у простроченні виконання, реалізується вона в межах тривалості охоронного зобов'язання за основним договором. Власне, неустойка обчислюється за кожен день прострочення, тож вона щодня збільшується і, зрештою, може становити суму, що перевищує розмір основного боргу, крім випадків, коли нарахування неустойки обмежується певним строком (ч. 6 ст. 232 ГКУ) [3], або граничним розміром (наприклад, за ч. 5 ст. 56 ЗУ «Про захист економічної конкуренції» неустойка при несплаті сум, визначених антимоно-польними органами не може перевищувати суми основного боргу [3]). Але, якщо стягнення відбувається шляхом пред'явлення позовного домагання, законом встановлені особливості обчислення позовної давності за вимогами про стягнення пені, яка нараховується за кожний день прострочення виконання зобов'язання. Стягненню в судовому порядку підлягає пеня, обчислена за рік до пред'явлення позову. При обрахуванні давнісного строку за вимогами про стягнення пені слід мати на увазі, що пеня складається із сукупності окремих щоденних сум за час прострочення виконання обов'язку. Тому позовна давність має обчислюватися по кожній з даних сум окремо, при цьому найбільш задовнена вимога може бути реалізована в судовому порядку, якщо її «вік» не перевищує 1 рік. В подальшому при невиконанні зобов'язання після пред'явлення позову кредитор може подати новий позов, але знову ж таки за період, що не перевищує 1 рік.

Відповідно до ч. 1 ст. 610 ЦК порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання) [3]. За невиконання або неналежне виконання зобов'язання для винної особи настає цивільно-правова відповідальність.

Виходячи з цієї тези, що відповідальність за порушення зобов'язання це один з видів цивільно-правової відповідальності, то можна сформулювати наступне визначення. Відповідальність за порушення зобов'язання – це вид цивільно-правової відповідальності, що має місце, коли сторона не виконує або виконує неналежним чином свої обов'язки, встановлені договором або іншим актом цивільного законодавства, за що ця сторона піддається негативним заходам правового впливу, що може суттєво обмежити її суб'єктивні права, однак це є мірою для відновлення права іншої сторони.

Загальноприйнятим у юридичній науці є положення про те, що підставою цивільно-правової відповідальності є склад цивільного правопорушення, який включає такі елементи (умови): 1) протиправну поведінку (дії чи бездіяльність особи); 2) шкідливий результат такої поведінки (збитки); 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою; 4) вину особи, яка вчинила правопорушення [4]. Однією з найважливіших складових відповідальності за порушення зобов'язання є наявність вини. Відповідно до ч. 1 ст. 614 ЦК особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Тобто відсутність вини у діяч особи не створює підстав для виникнення відповідальності за порушене зобов'язання.

Хоч поняття «забезпечення виконання зобов'язань» не має визначення, записаного в законодавстві, однак воно активно застосовується не тільки в цивільному, але й в інших кодексах.

Список використаних джерел:

1. Попов Ю. Поняття забезпечення виконання зобов'язання. *Право України*. 2008. № 6. С. 119-124.
2. Гуйван П. Д. Часова характеристика відносин із забезпечення виконання зобов'язань. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 29-35.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44.
4. Бородін М. Розгляд цивільних справ, які впливають із зобов'язань щодо відшкодування шкоди, завданої власником джерела підвищеної небезпеки. *Право України*. 2010. № 7. С. 101-106.